

J. MILTON YINGER

Az asszimiláció és a disszimiláció elmélete felé¹

Választási lehetőségek Laoszban: menekülés vagy halál”; „Kanada: „Amerika és a világ olvasztótégelye”; „Kanadának nincs szüksége az ázsiaiakra”; „A dél-iráni olajmezőkön élő arabok miatt aggódik az iráni kormány”; „Az USA hasznot húz a mexikói illegális bevándorlókból”; „Az illegális bevándorlók gondot okoznak”; „Vége a francia vendégszeretetnek”; „Néhány afrikai állam a fehérek maradása mellett szavaz”; „Burundiban a népirtás 200 000 hutu áldozatot követelt”; „A népszámlálási eredmények alapján elképzelhető, hogy az oroszok kisebbségbe kerülnek a Szovjetunióban”.

A fenti szalagcímek, melyek sorát vég nélkül folytathatnánk, az etnikai megosztottság jelentőségéről tanúskodnak világszerte. A tudományos munka ilyen esetekben találkozik a közvélemény érdeklődésével. Az antropológia, a politikatudomány, a történelem és a szociológia is bővelkedik a változatos módszerekkel gyűjtött anyagokra támaszkodó és a számos különböző szempontot érvényesítő, interetnikus kapcsolatokkal, pluralizmussal és asszimilációval foglalkozó tanulmányokban. Ezek mintegy kiegészítik a társadalmi rétegződésről és a társadalmi osztályokról, az életciklusokról, a korcsoportokról és a nemi szerepekről szóló munkákat, amelyek manapság szintén jelentős mértékben járulnak hozzá a társadalmi elkülönülés megértéséhez.

A szempontok változatossága és a feldolgozható anyag bősége szükségessé teszi, hogy az etnikai csoportok interakciójának, az asszimiláció és a disszimilá-

1 Eredetileg megjelent: Toward a theory of assimilation and dissimilation. In *Ethnic and Racial Studies* Vol. 4 No. 3 July 1981, 249–264 o.

ció folyamatainak elméletét továbbfejlesszük, és részletesebben kidolgozzuk. A tanulmány célja az, hogy módszeresen körvonalazzon néhány olyan problémakört, amellyel az említett elméletnek feltétlenül foglalkoznia kell.

A tanulmány szempontjából az asszimiláció az elhatárolódás csökkenésének folyamata, mely két vagy több társadalom, illetve kisebb kulturális csoportok találkozásakor jelentkezik. Befejezett folyamatként tekintve, ez korábban elkülöníthető szociokulturális csoportok összeolvadását jelenti (ld. Francis, 1976: 20. fejj.; Simpson, 1968). Ha viszont változóként fogjuk fel, ami véleményem szerint elősegíti a jelenségek megértését, akkor nem hunyhatunk szemet afölött, hogy az asszimiláció az interakció, a kulturális érintkezés legapróbb, kezdeti lépéseitől a csoportok teljes összeolvadásáig terjed.

Egy adott környezetben az asszimiláció mértékét négy összefüggő alfolyamat erőssége határozza meg: a (biológiai) keveredésé, a (pszichológiai) identifikációé, a (kulturális) akkulturációé és a (strukturális) integrációé. Ezek nem kötött rend szerint, hanem változatos összetételekben, különböző sorrendeket követve jelentkeznek. Mindegyiket befolyásolja a többiek hatása, erőssége.

Számos társadalomban mind a négy alfolyamat a korábban jobban elkülönülő „etnikai” csoportok közti távolság csökkenését eredményezi. A társadalmi és fizikai mobilitás, az írásbeliség terjedése, a gazdasági változások, a nacionalizmus, a társadalmi egyenlőség megvalósításáért sikraszálló mozgalmak és más erők is, mind-mind az asszimilációt elősegítő tényezők (ld. Alba, 1976; Gregory, 1976; O. Patterson, 1977). Paradox módon ugyanazon körülmények között más erők a régi belső határok megszilárdítását, illetve újak kialakulását eredményezik. Az etnikai csoporttal való azonosulás újra jelentőséget kap. Gans (1979) megfigyelései szerint Amerikában ennek az azonosulásnak inkább expresszív mintsem instrumentális funkciója van, ez pedig a szerző kifejezésével élve egyfajta „szimbolikus etnicitást” jelent. Más körülmények között azonban az etnikai identitás hatalmas erejű politikai és gazdasági tényezőként jelenik meg. A nemzet szintje alatt elhelyezkedő csoportok az asszimilációs nyomás ellenére képesek a túlélésre, sőt, néhány esetben úgy tűnik, még a befolyásuk is növekszik (ld. Barth, 1969; Nagata, 1974; Rex, 1973; Smock és Smock, 1975). Ez nemcsak azokra a társadalmakra igaz, amelyek korábban elkülönülten éltek csoportokból alakultak ki, vagy amelyekben új csoportok oldódtak fel, hanem azokra is, amelyek etnikai összetétele viszonylag változatlan. Tanulmányunk épp ezt a paradoxont kívánja megvizsgálni.

Mivel elsősorban az etnikai csoportok asszimilációjával és disszimilációjával foglalkozunk majd, hadd jelezzem már most, hogy etnikai csoporton a szélesebb társadalom olyan szegmensét értem, melynek tagjairól maguk a tagok vagy mások úgy vélik, hogy közös eredettel rendelkeznek, a közös kultúra fontos összetevőin osztoznak, és olyan közös tevékenységek résztvevői, amelyekben a közös eredet és kultúra fontos szerepet játszanak. Egy etnikai csoport a nyelv, vallás, faj, az ősök földje és a hozzákapcsolódó kultúra jegyei alapján látja magát, vagy tűnik mások számára különbözőnek. Nem etnikai csoport az, amely csak a faj alapján különbözik. Ha azonban nyelvét, vallását vagy kulturális háttérét tekintve is elkülönül, akkor számos előnnyel jár, ha az etnikai csoport elmélete szempontjából tanulmányozzuk, miközben persze nem tagadjuk a faji tényező jelentőségét sem (ld. Taylor, 1979).

A fenti definíció három részből áll: önazonosítás, mások által történő azonosítás, közös tevékenységek. E jellemzők mindegyike szükséges a „teljes etnicitás” kialakulásához. Ám ha ez meg is valósul, akkor is csak változókról beszélhetünk, hiszen ezek a tényezők rendkívül különböző intenzitással jelentkezhetnek. Ha e jellemzők közül csak egyet találunk meg valahol (pl. az önmeghatározást egy etnikai csoport tagjaként), akkor ott az etnicitás felé mutató tendenciáról beszélhetünk, ez azonban okait és következményeit tekintve egészen más, mint a teljes etnicitás. Amennyiben hasznossá kívánjuk tenni a társadalomtudományok számára, akkor nem elégedhetünk meg az etnicitás pusztán osztályozó vagy adminisztratív jellegű meghatározásával, hanem változóként kell felfognunk azt.

Az asszimilációs folyamatok

Habár az asszimiláció szigorú értelemben vett szociológiai megközelítése valószínűleg az alcsoportok tagjainak a társadalmi struktúrákban történő szétszóródása tanulmányozására korlátozódik, ez a strukturális asszimiláció (integráció) oly mértékben összefügg a többi asszimilációs folyamattal, hogy csak ez utóbbiak elemzésével együtt érthetjük meg teljesen (ld. Yinger és Simpson, 1978).

1. Az akkulturáció két vagy több csoport kapcsolatából eredő folyamat, amely a kulturális hasonlóság növekedése felé halad (Spicer, 1968). Az akkulturáció általában sokkal inkább érinti a kisebb és gyengébb csoportok tagjait, vagy a bevándorlókat, illetve azokat, akiket egy másik társadalomba hurcoltak. Az interakcióban résztvevő csoportok közül azonban valószínűleg

egyik sem vonhatja ki magát a rá gyakorolt hatás alól. Fontos hangsúlyoznunk, hogy még egy minden tekintetben domináns csoport is kulturális befolyás alá kerül a társadalom más kulturális csoportjaival fenntartott kapcsolat révén. Az Egyesült Államok kultúrája például nem egyszerűen a brit, vagy a brit és az észak-európai kultúra oldalhajtása, sőt, általában véve még csak nem is brit és európai kultúra, amelyhez egyoldalú folyamat eredményeként a többi csoport többé-kevésbé hasonult. A teljes kultúra itt az amerikai társadalmat alkotó népek értékeit, tárgyait, művészetét, technológiáit és egyéb kulturális elemeit tartalmazza.

Az érintkezések arányaitól eltekintve – amelyek a körülményektől függően rendkívül változatosak lehetnek – az akkulturáció asszimiláló ereje a maga teljességében akkor érhető tetten, ha egy korábban különálló csoport tagjait a kultúra alapján már nem tudjuk megkülönböztetni. Ahogy erre a későbbiekben majd még visszatérünk, az akkulturáció anélkül is asszimilációhoz vezethet, hogy az adott csoport körvonalai eltűnnének. A tapasztalat alapján ez különböző mértékű keveredéssel, identifikációval és integrációval jár együtt. Noha a széleskörű akkulturáció megelőzheti a többi asszimilációs folyamatot, ahogy ezt Gordon (1964) is kifejti, nem csak ez a sorrend lehetséges. Egy társadalomban, ahol egy csoport rendkívül nagy hatalommal rendelkezik, a többi csoport is részt vehet (bizonyos fokig integrálódva is) a gazdaságban anélkül, hogy közben a minimális akkulturáción túljutott volna. Hasonló körülmények között a szexuális kizsákmányolás révén a keveredés is a korai folyamatok közé kerülhet. Az is előfordulhat, hogy egy saját életmódjának védelmezésére képtelen csoport tagjai még azelőtt azonosulnak a többségi társadalommal, hogy annak életmódját átvették volna. Az akkulturáció helyének kijelölése a csoportközi folyamatok sorrendjében tehát olyan feladat, amelyet csak a különböző helyzetek elemzése alapján oldhatunk meg. Egy kultúra különböző elemeinek eljutása egy másik kultúrához tartozó csoport tagjaihoz változó gyorsasággal és eltérő nehézségek árán történhet. A megfelelő viselkedés egy új kultúrában könnyen megtanulható, bár a kapcsolódó érzelmek megtapasztalása már korántsem ilyen egyszerű (Levine, 1973, 2. fejt.). Az anyagi kultúra átvétele egészen könnyen is mehet, ám az alapvető értékek elsajátítása, noha ezek nem függetlenek az anyagi kultúrától, sokkal lassabb folyamat eredménye. Az értékváltások nagy valószínűséggel csak akkor következnek be, amikor az egyének biztos és méltó helyet találnak maguknak az új értékeket kínáló csoportban. Ezt a saját vagy a fogadó csoport elősegítheti, de akadályozhatja is.

Mivel gyakran nem sikerül megkülönböztetni az egyént és a csoportot, nehéz világosan fogalmazni az akkulturációval kapcsolatban. Elmondhatjuk például, hogy A csoport néhány tagja átvette a B csoportra jellemző értékeket, vélekedéseket és viselkedéseket, s azt is, hogy ők talán egy kicsit deviánsnak is tartják magukat emiatt. Ehhez képest azonban egészen más kijelenteni azt, hogy az egész A csoport vette át ezeket az értékeket, vélekedéseket és viselkedéseket – saját normatív rendszere részeként tekintve ezekre –, amelyeket új kulturális elemekként a szocializáció megszokott menetében a fiatalokkal is elsajátíttatnak. A történelem során például voltak olyan amerikai indiánok, akik akkulturálódtak az uralkodó nemzeti kultúrához. Ez teljesen mást jelent, mint az, hogy egész törzsek lovakat, fegyvereket és egyéb kulturális elemeket vettek át, és ezeket saját megszokott kultúrájuk részévé tették. Ha mindkét folyamatot akkulturációnak nevezzük, akkor fontos, hogy fogalmi szinten megkülönböztessük őket, mert okok és következmények tekintetében egészen eltérő jelenségekről van szó. Az elméleti és a politikai problémákat egyaránt érinti egy másik, az akkulturációra vonatkozó kérdés: vajon ez egy kultúra bizonyos elmeinek (kölcsonös vagy egyoldalú) feladását, egy másik kultúra elemeivel való felcserélését jelenti, vagy egyszerűen csak olyan értékek, normák és stílusok hozzáadását is jelentheti, amelyek az érintettek számára egy összetettebb kulturális repertoár felhasználását teszik lehetővé?

Bizonyos feltételek mellett ez utóbbi helyzet előfordulása elég valószínűtlen, például két szembenálló vagy kulturálisan teljesen elkülönülő csoport esetében. Nagymértékű mobilitás, szoros és széles körű kapcsolatban álló csoportok esetén az akkulturáció feltehetőleg kibővítő és helyettesítő is; az ember nem adja fel a megszokott ételeit, zenéjét vagy nyelvét, hanem egy másik kultúra hagyományaival bővíti ki ezeket. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy néhol még a vallási akkulturáció sem csak áttérést jelent, hanem új vallási elemek hozzáadását a régiekhez. (A vallási puristák minden bizonnyal úgy hiszik, hogy ez a hozzáadás a tényből következően valójában felcserélést jelent). Erre a későbbiek során még visszatérünk, de már itt jeleznénk, hogy amennyiben érvényesnek tekintjük, az akkulturáció „hozzáadódásként” való felfogása sok esetben segít megérteni azt a folyamatos hatást, amelyet az etnikai hagyományok az akkulturáció formájában megnyilvánuló asszimiláció ellenére kifejtene. Az amerikai indiánok, feketék, mexikóiak közül néhányan erősen elangolosodtak ugyan, de közben kitartóan ragaszkodtak egy önálló szubkultúra számos aspektusához. A hozzáadódásként értelmezett akkulturáció lehetősége sok olyan kérdést vet fel, amelyet az asszimiláció elméletének

figyelembe kell vennie: mely körülmények között lesz ez a leginkább, illetve a legkevésbé valószínű; a kultúra mely részei azok, amelyek nagy valószínűséggel hozzáadódhatnak, és melyek azok, amelyek csak helyettesítő szerepet játszanak; a csoportokra és az egyénekre nézve milyen következményekkel jár az akkulturáció e két formája? (Lásd Ramirez és Castaneda, 1974)

2. Az identifikáció pszichológiai folyamata az asszimiláció egymással összefüggő vonatkozásainak egy csoportját jelenti. A különböző csoportokból származó egyének esetleg úgy gondolhatják, hogy ugyanahhoz a társadalomhoz tartoznak, egy új társadalomhoz, amely az egyének eredeti társadalmainak a keveredése révén jön létre. Az identifikáció azonban ennél jóval egyoldalúbb is lehet, például amikor A csoport tagjai B társadalommal, vagy B csoport tagjai A társadalommal azonosulnak. A három azonosulási folyamat egyszerre is jelentkezhet és keveredésük jellege sok mindent elárul arról a helyzetről, amelyben zajlanak. Vannak olyan indián ősoktól származó amerikaiak, akik minden további nélkül amerikaiakként azonosítják magukat. Az amerikai történelem során voltak olyan fehérek, akik indiánokként azonosították magukat, törzsben éltek, onnan nősültek és néha még törzsfőnöki rangra is emelkedtek (Hallowell, 1963; Heard, 1973). Továbbá olyan (igaz nem sok) indián, ázsiai és afrikai származású és (jóval több) európai gyökerekkel rendelkező amerikaiak is találunk, akik egy új társadalommal azonosulnak, amely nem A és nem is B, hanem a sokféle kultúra és ember interakciójának eredménye. E különböző folyamatok oksági kapcsolatban állnak az akkulturációval, az integrációval és a keveredéssel, de analitikus szempontból elkülönülnek ezektől.

Az identifikációban bekövetkező változások nem egy nagyobb és egyre inkább bekebelező csoport irányába mutató egyirányú folyamat részei. Ez a nemzetállamok történelmi fejlődésének uralkodó tendenciája volt. Gyarmatállamok esetén szintén ez a tendencia érvényesült, amikor a hatalom birtokosai a magukat különbözőeknek tekintő csoportokat azonos módon határozták meg és így is kezelték őket. Ahogy David Horowitz megjegyzi, az identitás a kontextussal együtt bővül. Ugyanígy szűkül is azonban az adott terület határainak összehúzódásával. Az afrikai törzsi identitások például még jobban kiütöztek, amikor az európai hatalmak által kialakított államok elnyerték függetlenségüket. Horowitz megfogalmazásában:

„Az asszimiláció és az elkülönülés hajtóereje az ugyanabban a térben élőkhöz képest megállapítható hasonlóság és különbség érzékelése. Ahogy egy adott politikai egység jelentősége nő, úgy lesz egyre fontosabb a közvetlenül

ezen egység szintje alatt bekövetkező azonosulás legmagasabb elérhető fokozata is, mivel a politikai egység szintje az, ahol a hasonlóságot megítélik és az ellentétek rögzülnek” (Horowitz, In: *Glazer és Moynihan, 1975:137*).

A gyarmati Indiában a muzulmánok úgy érezték, hogy összetartoznak. Amikor azonban a Muzulmán Liga saját iszlám államot alakíthatott ki a multietnikus Pakisztán létrehozásával, Kelet-Bengáliában az identitás egy új, az állammal szembe forduló megalapozást nyert.

Az önazonosítás változatos folyamataival együtt zajlik a többiek besorolása, azaz a belső körhöz tartozók, illetve a kívülállók csoportjának meghatározása. A többiek pszichológiai asszimilációja olyan mértékben valósul meg, amilyen mértékben „hozzánk tartozónak” hisszük őket. Gyakran tapasztaljuk persze, hogy az önazonosítás és a mások által történő azonosítás nem felelnek meg egymásnak. Az uralkodó csoport részéről megnyilvánuló előítéletek megakadályozzák, hogy a kisebbségi csoportokat alkotó egyének teljes jogú tagjai legyenek a társadalomnak, még akkor is, ha ők kizárólag a többségi társadalom kategóriái szerint gondolnak magukra. Ugyanígy egy csoport tagjai közötti szolidaritás is gátolhatja a nyitott társadalommal való azonosulást.

Az identitás eltolódása számos esetben az alacsonyabbtól a magasabb státuscsoport felé történik. Noha az előítéletek és a diszkrimináció hátráltatják a társadalmi mobilitást, az alacsonyabb státusú csoportok tagjai közül sokan megerősítik a közös identitást és a csoportmobilitás elősegítésén fáradoznak.

Mind az én, mind pedig mások vonatkozásában szintén nagyon fontos a tudatos és nem tudatos identifikációs szint közötti különbségtétel. Előfordulhat, hogy a két szint nem felel meg egymásnak, s ezt épp a körülmények változása teszi láthatóvá. Az amerikai feketék közül néhányan, akik Afrikában jártak, felfedezték, hogy sokkal inkább amerikaiak, mint gondolták. Nagy-Britanniában akadtak olyanok, akik azzal szembesültek, hogy a Nemzetközösség tagjaival, mint egy közös birodalom polgáraival való azonosulás társadalmi nyomás hatására megszűnik és a kívülállókkal történő nem tudatos azonosulás váltja fel.

Néhányan két kulturális csoporttal is azonosulnak, miközben helyzetüket mindkettőben marginálisnak érzik. Itt most nincs lehetőségünk a marginalitásra vonatkozó bőséges szakirodalom eredményeinek kiaknázására (lásd Antonovsky, 1956; Stonequist, 1937; Willie, 1975), csak annyit jegyeznénk meg, hogy az a kettősség, amit ez kifejez, a részleges akkulturáció, integráció és gyakran a részleges keveredés tapasztalatához kötődik. Az egyén ilyenkor két világ határán reked, és a külső, illetve az énen belül

munkálkodó erők miatt képtelen arra, hogy valamelyik irányba határozotlan átlépje ezt a határt.

3. Integráció alatt a strukturális asszimiláció azon folyamatát értem, melynek során a két vagy több, korábban elkülönülő alsóbb szintű társadalmi egységből a közös interakciók szintjére jutnak az emberek. Ezek az interakciók attól függően, hogy milyen helyzetben valósulnak meg, a gazdasági és politikai intézményekben érvényesülő viszonylag személytelen kapcsolatoktól a szomszédságok, baráti körök és házasságok személyes kapcsolataiig terjedhetnek (lásd Williams, 1977:95). Miként más asszimilációs folyamatok, a változások során az integráció is különböző időpontokban bukkanhat fel. Az első lépést a strukturális integráció kezdeti időszaka jelentheti, amikor például az elszigetelt régiókból vagy más társadalmakból érkező munkások egy ipari társadalom munkaerőjévé kovácsolódnak össze. Ez szinte biztos, hogy (legalábbis bizonyos mértékben) akkulturációhoz, azonosuláshoz és keveredéshez vezet, ám ezek nem feltétlenül vezetnek a további integrációhoz is egyben. Előfordulhat ugyanis, hogy az egyéb asszimilációs folyamatok ellenére az uralkodó csoportok nem engedik, hogy a strukturális integráció túllépjen a munkaviszonyok által létrehozott egyenlőtlen státuskapcsolatokon. Azok az etnikai közösségek, amelyek képesek szinte teljes intézményi háttérrel nyújtani, nagy valószínűséggel megtartják tagjaikat (Breton, 1964; Haug és Portes, 1979; Turner és Bonacich, 1980). Más körülmények között az integráció a többi folyamattal együtt halad, ilyenkor az egyik folyamatban bekövetkező változás vagy stabilizálódás hasonlóképpen hat a többire is.

Ahogy az akkulturáció – és amint később látni fogjuk a keveredés esetén –, úgy az integrációval kapcsolatban is fontos az egyéni és csoporttényezők megkülönböztetése. Az egyéni integráció oly mértékben valósul meg, amilyen mértékben A és B csoportból származó egyének ugyanazokhoz a társadalmi csoportokhoz tartoznak, ide értve a magánjellegű társaságokat is, és a csoportokon belül az egyenlőség alapján lépnek kapcsolatba egymással. A csoportintegráció, amelyet a leginkább a pluralizmus címkével illethetnénk, pedig annyiban valósul meg, amennyiben A és B csoportok ugyanazon jogokat és kiváltságokat élvezik, ugyanannyi esélyük van a politikai és gazdasági előnyök megszerzésére, és mint a társadalom egészének teljes jogú tagjai a felelősségen is osztoznak. Mindeközben e csoportok a társadalom legitím alsóbb szintű egységei, részben eltérő kultúrákkal és identitásokkal. A gazdaság területén megvalósuló teljes integráció, például a foglalkozásszerkezet és a jövedelmek tekintetében hasonlóságot feltételez a csoportok között. (A „pluralizmus”

kifejezés természetesen egy másik értelemben is használatos, amelyben a multietnikus társadalmakban gyakran fellelhető mély törésvonalak és egyenlőtlenségek a hangsúlyosak. Lásd Furnivall, 1948; Smith, In: Kuper és Smith, 1971: 2. és 13. fejj.). Az asszimilációs folyamatként jelentkező csoport-integráció a személyes hálózatokon belüli széleskörű interakciók híján megakad; ez a különálló csoportok továbbélését feltételezi, ugyanakkor a széleskörű akkulturáció és keveredés ellenére is tapasztalható. Gyakran előfordul, hogy a „vegyes” házasságokból származó, erősen akkulturálódott emberek állnak a pluralisztikus strukturális integrációból következő határok és jogok kijelölését szorgalmazó mozgalmak élére.

4. Az általánosan elfogadott nézet szerint, a biológiailag elkülönülő (kevés közös felmenővel rendelkező) és az eltérő örökségként jelentkező külső jegyek vagy genealógia alapján megkülönböztethető csoportok esetén a változó feltételektől eltekintve, kisebb a valószínűsége pszichológiai, kulturális vagy strukturális asszimiláció bekövetkezésének. Ugyanezen az alapon ott, ahol a keveredés megtörtént vagy épp folyamatban van, a többi asszimilációs folyamat jelenléte is sokkal valószínűbb. A keveredés hatására vonatkozó megállapításokat azonban finomítanunk kell, különösen ha egyenlőtlen státusú csoportokról van szó. Keveredés révén kialakuló népességhez az uralkodó csoport alacsonyabb rendű státust társíthat, illetve az is lehet, hogy ez különálló vagy köztes státust kap, de akár be is tagozódhat a magasabb státusú csoportba. Mindezek igen változatos hatásokkal járhatnak a többi asszimilációs folyamatra nézve. A „vegyes” házasság jelentheti egyben a csoport leginkább akkulturálódott tagjainak átlépését a többségi társadalomba, csökkentve ezzel a csoportban maradó átlagos akkulturációs szintjét.

Bizonyos körülmények között az egyéni választásnak is óriási a jelentősége a keveredés hatásának meghatározásában. Az Egyesült Államokban néhányan három indián és egy fehér nagyszülővel is fehérnek tekintik magukat, ahogyan mások is ennek tekintik őket. Vannak azonban olyanok is, akik, noha csak egyik nagyszülőjük indián, indiánnak tartják magukat. Világos, hogy a biológiai asszimiláció hatását csak úgy érthetjük meg, ha az identifikáció különböző szintjeivel, az akkulturációval és az integrációval együtt vizsgáljuk (ld. Gist és Dworkin, 1972; Solaún és Kronus, 1973; Schaefer, 1980).

Szociológiai szempontból fontos a keveredés egyéni és csoportszintjének megkülönböztetése. Egyfelől kijelenthetjük, hogy az elsősorban afrikai származású amerikaiak körülbelül 80%-a európai ősszel is rendelkezik. Teljesen másról van azonban szó, ha megállapítjuk, hogy génállomá-

nyuk kb. 25–30%-a európai. A részleges keveredés egy új „barna” faj (afro-európai, némi indián „beütéssel”) kialakulásához vezet. Az amerikai történelem jelenlegi szakaszában azonban még nem beszélhetünk e keveredés megvalósulásáról.

Gyakran hangsúlyozzák, hogy a keveredés csak későn jelentkezik az asszimilációs folyamatok sorában (Cohen, 1977; Roy, 1962; White és Chadwick, 1972). Ez kétségtávolú igaz a vegyes házasságokból eredő keveredés esetén, ami valószínűleg már csak az erőteljes akkulturáció és integráció után következik be. Amikor azonban két csoport státus és hatalom szempontjából nagyfokú egyenlőtlenséget mutat, ha egy gyarmatosító hatalom főleg csak férfiakat „exportál”, akkor már a kapcsolat kezdetén megjelenhet a szexuális kizsákmányolás. A folyamatos akkulturáció ellenére a keveredés ezek után csökkenhet. A későbbiekben, ha az előítéletek és az egyenlőtlenség visszaszorulnak, a vegyes házasságok általánosabbá válhatnak.

Bár a keveredést általában egyirányú folyamatnak tekintik, ez az asszimiláció egyéb folyamataihoz hasonlóan megfordítható. Egy csoporton belül csökken a más csoportokból származó biológiai örökség aránya, ha a csoporton belül házasodók és a vegyes házasságban élők között különbség van a születési arányokat illetően. Az előbbi arányt a „kilépés” – a „vegyes ősökkel” rendelkezők csoportváltása – szintén csökkenti, a kilépők saját azonosságértelmezése és a mások által történő azonosítás alapján. A kilépést vagy átlépést titkolhatják, de nyílt bátorítás eredménye is lehet, például akkor, amikor egy uralkodó csoportban oldódnak fel a vegyes házasságokból származók. Természetesen a kilépés, amely az egyik csoportban csökkenti a keveredés mértékét, a másikban növeli azt: az USA fehér népességében több millió, részben afrikai és indián származású (ez utóbbiakhoz tartoznak a mexikói származásúak is) ember oldódott fel, akik ennek során a biológiai asszimilációt addig soha nem látott mértékben tapasztalták meg. Változó intenzitással, de hasonló folyamat zajlott, illetve zajlik le más társadalmakban is, Dél-Afrikától Brazílián és Indián keresztül egészen Dél-Európaig.

Az asszimilációs folyamatok összefoglalása

Az asszimiláció folyamatának e meglehetősen összetett leírását a következőkben foglalhatjuk össze:

Az asszimiláció négy alfolyamat által meghatározott változó, ezek az alfolyamatok a keveredés, a társadalmi azonosulás eltolódása, az akkulturáció és a strukturális integráció.

E folyamatok bármelyikének megváltozása nagy valószínűséggel ezek mindegyikében elősegíti a változást, ugyanúgy, ahogy korlátozása is megtorpanásra készíti a többit.

A változások sorrendje nem kötött, a sorrendek különbségei a csoportközi kapcsolat különböző típusaira utalnak.

Mindegyik folyamat megfordítható. Habár a mai társadalmakban hatalmas asszimilációs erők működnek, bizonyos körülmények között a csoportok a korábbiaknál is jobban elkülönülhetnek. A megkülönböztetés eltűnő kulturális jegyei néha újult erővel jelentkeznek ismét: a nyelvi különbségek növekedhetnek, az identitás pedig az etnikai csoport felé tolódik vissza (ld. Richardson, 1974; Lieberman, Dalto és Johnston, 1975; Richard Pipes in: Glazer és Moynihan, 1975: 453–65.). Az asszimiláció irányába mutató erők különösen a következő tényezőktől függenek:

- Az érintett csoportok egymáshoz képest megállapított mérete (Frisbie és Neidert, 1977; Blau, 1977).
- A csoportok közti kezdeti kapcsolatok jellege (Lieberman, 1961).
- A kapcsolatok gyakorisága.
- A különböző csoportok földrajzi koncentrációja, vagy szétszórtsága.
- A kulturális hasonlóság, illetve különbözőség mértéke, különösen a nyelv és a vallás tekintetében.
- A faji hasonlóság és különbözőség mértéke (Murgúia, 1975).
- A gazdaság nyitottságának és terjeszkedési lehetőségeinek mértéke.
- A csoportok jogi és politikai helyzete. (Az ideiglenesen megtelepedők – vagy mások – rendelkeznek-e az állampolgári jogok összességével? Eltolódik-e valamilyen irányban a politikai egyensúly?)
- A diszkrimináció és az előítélet szintjei.
- A szülőhazához fűződő kapcsolat jellege és feltételei.

Ezek a történelmi, kulturális, demográfiai, intézményi és az attitűdök szintjén értelmezhető tényezők szorosan összefüggenek. A gyors asszimiláció csak ezek többségének együttműködésével következhet be, máskülönben folyton akadályokba ütközik, vagy az ellenkező irányba mozdul el. E tényezők mindegyike változó, de még nagyon messze vagyunk attól a szociometriától, amely lehetővé tenné eltérő súlyozásukat, vagy a különböző feltételek mellett ható erők nagyságának pontos, összehasonlító értékelését. Mindemellett a fenti tényezőkhöz köthető történelmi és jelenlegi szituációk tanulmányozásával meghatározhatjuk az asszimiláció valószínűsíthető menetét a különböző körülmények között.

A disszimiláció: az etnicitás továbbélő ereje és megújulása

Nem alkothatjuk meg az asszimiláció elméletét anélkül, hogy figyelembe ne vennénk ellentétét, a disszimilációt, tehát azt a folyamatot, melynek révén a társadalmi különbségek fennmaradnak, illetve a különböző szubkultúrákhoz kötődő csoportok elkülönülnek. Bár manapság a legtöbb társadalomban erős asszimilációs hatások tapasztalhatók, az etnikai csoportok folyamatos erejének és sok helyen megújulásának is tanúi lehetünk. Az amerikai indiánokat például jelentős mértékben érintette az akkulturáció, különösen a második világháború óta. (A társadalom egészét ugyanakkor továbbra is befolyásolták az indián kultúrák, de a kölcsönös akkulturáció hatása ugyanakkor tükrözi az érintett csoportok közötti méret és hatalom szempontjából fennálló óriási különbségeket.) Az integráció számos típusa egyértelműen megállapítható. Az indiánok körülbelül fele ma már városokban él, közülük sokan nyilvános iskolákat végeztek, végeznek, az indián nyelvek tudása és használata erősen visszaszorult. A keveredés üteme minden korábbit felülmúl, miután manapság három indián közül egy biztosan nem indiánnal köt házasságot (Yínger és Simpson, 1978).

Az asszimilációs erők ellenére, és bizonyos mértékig a hatásuk miatt is, számos indián újfent a különbözőséget választja, és a kulturális megújulást szorgalmazza. A kapcsolatok és az akkulturáció reménytelinek tűnt, de az indiánokat még mindig sok minden korlátozza a lehetőségek teljes körének kihasználásában a szélesebb társadalom szintjén. Ebben a helyzetben sokan mozgalmakhoz csatlakoztak, hogy az őket megkülönböztető kultúrákat kiemeljék (és hogy valamelyest egyfajta pánindián kultúrát is körvonalazzanak, amely a jócskán különböző törzsek közös elemeit hangsúlyozza). Újjáélednek az indián ünnepek, indián intézményeket, középiskolákat alapítanak és néhányan még a pluralizmuson túllépő, tulajdonképpen politikai és gazdasági autonómiát követelő „nemzeti” mozgalmakat is támogatják.

E fejlemények szemléltetik a tanulmány elején említett paradoxont: a hatalmas asszimilációs erők hatásával párhuzamosan a szociokulturális különbségek is egyre inkább előtérbe kerülnek, az akkulturáció nem feltétlenül jár együtt az integrációval. E paradoxon vizsgálatánál kulcsfontosságú, hogy ne csak a leglátványosabb mozzanatokat, a kiemelkedő és ellentmondásos politikai, ideológiai irányzatokat tanulmányozzuk, noha minden bizonnyal ezek vonják magukra a legtöbb figyelmet. Az etnikai identitás meg erősödésével párhuzamosan – amit általában a csoportok nyilvános erőfeszí-

tései kísérnek – néhányan észrevétlenül a másik irányba, az asszimiláció felé sodródnak.

Bizonyos körülmények között mind a négy válasz, melyeket Louis Wirth (1945) jellemzőnek tartott a kisebbségi csoportokra, megtalálható az interetnikus kapcsolatokban. Manapság néhány társadalomban a pluralista, szeparatista mozgalmak és a dominanciáért versengő etnikai csoportok erőfeszítései a nagyhatású asszimilációs folyamatokkal együtt jelentkeznek.

Vajon mivel magyarázhatjuk, hogy az etnikai kötődés jelentősége a kiterjedt fizikai és társadalmi mobilitás, a nemzetállam hatalma, a tömegtájékoztatási eszközök által uralt kommunikációs hálózatok, sok helyen a nyelvi különbségek erőteljes csökkenése és az egyéb asszimilációs folyamatok ellenére is töretlen? E zavarba ejtő jelenség magyarázatára a különböző kutatók értelmezései a tényezők három típusát használják fel (ld. Yinger, 1976). A szerzők egy része az ősi kötődések erejének továbbélését hangsúlyozza (Gambino, 1975; Greeley, 1971, 1974; Novak, 1972; Gordon, 1964; Epstein, 1978). A nemzethez fűződő elsődleges kötődés hiányában, vagy a nemzet hatalmából, igazságosságából való kiábrándulás, de akár egy mélyen gyökerező identitás megléte esetén is az ember megerősíti magát abban a hitében, hogy ez az ő népe, ősei népe (Gordon, 1964: 29; ld. még Schooler, 1976). Az etnicitás tanulmányozása során Epstein egyre inkább meggyőződött arról, „hogy az etnikai alapú viselkedés nagy részét óriási érzelmi változások kísérik, illetve alapozzák meg” (Epstein, 1978: XI).

Néhány esetben az etnikai kötődés erősségével érvelő magyarázat valóban meggyőző, ha nem is teljesen hiteles. Nem meglepő például, hogy Irakban a legtöbb kurd elsősorban nem az állammal azonosul, ahogy az sem, hogy Dél-Szudánban számos etnikai csoport harcolt a kulturális autonómiáért (ld. Young, 1976: 489–501). De mivel magyarázhatjuk azt, hogy az etnikai identitás a széleskörű akkulturáció ellenére is újból erőre kap? Mi az oka annak, hogy valaki éppen azt az etnikai identitást választja a különböző alternatívák közül amelyiket? (ld. Orlando Patterson, in: Glazer és Moynihan, 1975: 305–49). Ezek az alternatívák nem jelenthetnek egyaránt ősi kötődéseket. Mivel magyarázhatjuk az új etnicitások megjelenését, amikor ezek gyakran korábban magukat teljesen különállóknak tekintő csoportok kombinációiként bukkantak fel? Ha valaki amerikai őslakónak tarja magát és nem szíjúnak, navahónak, oneidának vagy kwakiutlnak, akkor ennek nem az az oka, hogy saját őseivel azonosul, hanem sokkal inkább az a helyzet, amit a többségi társadalom az indiánok számára teremtett.

Az érvek egy másik csoportja azokat a nehézségeket emeli ki, amelyekkel az emberek egy nagy, heterogén és gyorsan változó társadalommal való azonosulás során szembesülnek. Úgy tűnik, hogy anómia, elidegenedés, a tagolatlan „Gesellschaft” veszi őket körül, amely az univerzalitást, a racionalitást és az instrumentális értékeket teszi hangsúlyossá. Az etnikai kötődés némelyek szerint segít megőrizni a közösségi érzést, segít kideríteni, kik is vagyunk, és legyőzni azt az érzést, hogy az ember csak egy számadat a névtelenek világában. Ez a magyarázat is tartható, különösen amikor a bevándorlókra vonatkozik. Kevésbé meggyőző viszont, ha azoknál kívánja megindokolni az etnicitás jelentőségét, akik már erőteljesen integrálódtak és akkulturálódtak.

Mostanában gyakran találkozhatunk azzal az érveléssel is, hogy a széleskörű asszimiláció ellenére is fennmaradó és megújuló etnikai kötődés leginkább az etnicitás hasznosságával magyarázható a hatalomért, státusért és vagyonért folyó küzdelemben (ld. Cohen, 1974 és 1974a; Nisbet, 1975; Daniel Bell in: Glazer és Moynihan, 1975: 141–74; Halsey, 1978; Young, 1976; Despres, 1975; Enloe, 1973; Léons, 1978; Yancey, Ericksen és Juliani, 1976). A kulturális jelképek miközben változatlanok tűnnek, rendkívül rugalmasak és új célokra is felhasználhatók (Cohen, 1974: 39).

Ez különösen azok esetén igaz, akik választhatnak, hogy azonosulnak-e egy etnikai csoporttal vagy sem, sőt, még abban a tekintetben is van némi szabadságuk, hogy melyik csoporthoz csatlakozzanak. A gazdasági és politikai érdekek etnikai asszociációk révén történő érvényesítése nagyobb valószínűséggel fordul elő akkor, amikor az etnikai csoport tagjait a hivatás, oktatás területén, vagy máshol elért, a társadalom részéről rendszerint elismert eredmények ellenére a többségi társadalom nem fogadja be teljesen (Hechter, 1974).

Az etnikai csoport mozgalma ilyenkor a tagjai kirekesztése miatt jelentkező státusinkonzisztenciával szembeni fellépés eszköze. Ez, ahogy Bell megjegyzi, egyre látványosabb lesz a kulturális csoporthoz fűződő érzelmi kapcsolat és az érdekek összefonódása révén (Bell in: Glazer és Moynihan, 1975: 169), ami az etnikai kötődést fontos tényezővé teszi a felfelé törekvő kollektív mobilitás érdekében tett erőfeszítések szempontjából (Young, 1976: 4. fejt.).

Ennek előfordulása akkor a legvalószínűbb, amikor az egyéni mobilitás korlátai túl erősek, és paradox módon ott, ahol a kulturális és hatalmi ellentétek nem túlságosan nagyok, azaz amikor a kollektív válasznak van némi esélye a sikerre. Az érdekek által megalapozott etnikai mozgalmakkal gyakran akkor találkozunk, amikor tekintélyes akkulturációs, integratív, sőt a keveredést is fokozó erők jelenlétével számolhatunk, amelyek gyors státuszjavulással

kecsegtettek. A remények és a várakozások a csak lassan változó valóság fölé emelkednek. Így aztán a csoporttudat gyakran nemhogy gyengülne, hanem épp hogy erősödik a diszkrimináció csökkenésével, illetve a viszonylagos nélkülözés érzésének növekedése miatt, ami a remények és a valós feltételek közötti különbségből ered.

Az érdekeken alapuló etnikai mozgalmak nem pusztán a csoportok közötti egyenlőtlenség következményei. Általában akkor tűnnek fel, amikor az állam iránti lojalitás gyenge, és az elidegenedés általánossá válik (Nisbet, 1975: 9–12).

Habár Afrikára és a törzsi visszarendeződésre vonatkoznak, Cohen megállapításai kitérő általános leírását adják az etnicitás felhasználásának a politikai és gazdasági küzdelmekben. Szerinte az etnikai identitást kiemelő törzsi visszarendeződés „egy olyan folyamat, amelyben két etnikai csoport tagjai a hatalomért és a privilégiumokért folytatott küzdelem során a formális politikai rendszer keretein belül a saját kulturális hagyományaik részét képező szokásokat, értékeket, mítoszokat, jelképeket és ünnepeket manipulálnak azért, hogy egy informális politikai szervezetet hozzanak létre, amelyet fegyverként vehetnek be a küzdelemben” (Cohen, 1969:2).

Visszaulva az etnikai folytonosság három fő forrására, ezt annyival egészíteném ki, hogy – Cohen szavaival élve – a kulturális erők manipulációja csak akkor lehetséges, ha a kulturális kapcsolatok tudatának néhány alapvető formája, még ha háttérbe szorul is, de fennmarad (ld. még Johnston és Yoels, 1977). Egy érdekeken alapuló etnikai mozgalom jelentőségét azzal magyarázhatjuk, hogy résztvevői közül legalább néhányan rátalálnak benne a közösségi érzésre a fenyegetőnek és kaotikusnak tűnő anomikus környezetben. Mivel a hatások kölcsönösen erősítik egymást, ezek nem versengő, hanem egymást kiegészítő magyarázatok. Véleményem szerint a gyorsan változó körülmények között az etnikai csoport erejét általában az „érdekcsoport”-koncepcióval magyarázhatjuk meg leginkább.

Az asszimiláció és a disszimiláció társadalmi következményei

Az asszimilációt szorgalmazó politikai és erkölcsi érvek a következő vélekedésekre támaszkodnak: az etnikai csoporthoz tartozás jelentőségének drasztikus csökkentése a nagyobb egyenlőség irányába mutat, gyengíti a diszkriminációt, növeli az egyéni szabadságot és elősegíti egy rugalmasabb társadalom kialakítását. A disszimilációt, a különböző szubkultúrák

fenntartását, sőt feltámasztását támogató politikai és erkölcsi érveket a következő vélekedések alapozzák meg: az állam kényszerítő hatalmával szemben az etnikai csoportok az ellenállás központjait képezhetik, képesek megvédeni az alapvetően egyoldalú asszimilációs folyamatban pusztulásra ítélt értékes kulturális forrásokat, és azáltal, hogy egy bonyolult és zavaros világban identitással ruházzák fel az egyéneket, csökkentik az anómiát és az elidegenedettségek érzését.

Bizonyos feltételek mellett feltehetőleg a fenti állítások mindegyike igaz lehet. Az etnicitást tanulmányozók feladata éppen ezért az, hogy minél pontosabban feltárják az adott feltételeket.

Noha mi magunk ezt most nem kíséreljük meg, azért egy pár kérdés megfogalmazásával jeleznénk a feladat néhány aspektusát.

Vajon az asszimiláció az uniformitás kialakulását és az értékes sokszínűség pusztulását jelenti, vagy azt, hogy a csoportok sokféleségének visszaszorítása teret nyit a fokozottabb egyéni sokszínűségnek (Cooley kifejezésével élve, inkább a választás, mint az elszigeteltség sokfélesége)? A kényszerű, egyirányú asszimiláció kétségtelenül az előbbihez vezet, míg a ki nem kényszerített asszimilációs közeledés az utóbbit eredményezi.

Milyen következményekkel jár, ha a társadalmi konfliktus inkább az etnikai határok mentén és nem osztályok vagy más felosztás szerint alakul ki? Ha elfogadjuk, hogy a társadalmi konfliktus az adott hely belső viszonyai közt jelentkezik, vajon a problémák kevésbé megoldhatók, az érintett szemben álló felek kevésbé kezelhetőek lesznek, ha a rendkívül hatásos szimbólumok formájában jelentkező kulturális erővel és feltételezett ősi kötődésekkel is számolnunk kell? A történelmi tények és a napi sajtóhírek egyaránt amellet sorakoznak fel, hogy erre a kérdésre igennel válaszoljunk (Kuper, 1977). Ez azonban aligha válasz a politikára vonatkozó kérdésre is. Néhányan azt mondják majd, hogy ha a „kezelhetlent” a „bátorral” helyettesítenénk, sokkal pontosabb képet kapnánk az etnikai konfliktusokról. A fentiek értelmében az etnicitáshoz való töretlen ragaszkodás alternatívája az erősek uralma lenne a gyengék felett. Az etnikai szempontból erős, hatalmas esetleg akkor is hajthatatlanságról tesz tanúbizonyságot, amikor a fontosabb kérdések meghatározása az etnicitás szimbolikus kategóriái révén történik. A hatalom így nem egyenlő mértékben oszlik el, hacsak a gyengébb csoportok nem képesek megszervezni a szétszórt források összefogását. (Ez részemről nem erkölcsi érvelés kíván lenni. Azt, hogy a domináns vagy a gyengébb csoport jár-e majd sikerrel, a konkrét értékek és összefüggések alapján kell eldönteni.)

Az etnikai csoporton belül, ha egyáltalán van ilyen, ki az, aki a jövedelemért, hatalomért és presztízsért vívott harc során hasznot húz az etnicitás „bevetéséből”? Amennyiben a pusztá túlélés a tét, ahogy néha valójában csak az, mindenki nyerhet és veszíthet, de véleményem szerint egy kevésbé könyörtelen helyzetben az alsóbb rétegekkel megosztott erkölcsi azonosság hatékony felhasználásával az etnikai csoport felsőbb rétegei azok, akik ebből a leginkább hasznot húzhatnak. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a felsőbb rétegek tudatosan és cinikusan kihasználják a csoport többi tagját, bár olykor ez is előfordulhat, hanem csak azt, hogy előnyösebb helyzetben vannak az etnikai csoport erőinek összefogásából származó esetleges nyereség lefölözésénél (ld. Wilson, 1978).

Hangsúlyozható-e ugyanolyan erővel az etnicitás és a teljes állampolgári egyenlőség egy társadalomban, vagy a szubkulturákat elválasztó éles határvonalak a csoportok közötti egyenlőtlenséget is fokozzák egyben (ld. O. Patterson, 1977)? A polgári egyenlőséget lehetővé tevő feltételek ritkán valósulnak meg és eléggé sérülékenyek, ahogy ezt mostanában az északnyugat-európai államokban zajló események is mutatják. Az is lehet persze, hogy nem egyenlőség és egyenlőtlenség, hanem egy csoport rendkívül nehéz, talán még megsemmisüléssel is fenyegető helyzete, illetve e helyzet javítása között kell választani.

Van-e különbség a társadalmak között atekintetben, hogy az etnicitás hangsúlyozása az egyenjogúság vagy más értékek érdekében történik? John Porter (ld.: Glazer és Moynihan, 1975: 293) a következőképpen válaszol erre: „Egy korábban gyarmati sorban élő, majd mesterséges politikai egységgé formált afrikai ország esetében az etnicitás valóban kezdettől fogva létezik, és az egyéni túléléshez is feltétlenül szükséges lehet, de miután nagy hangsúlyt fektet a partikularitásra, egy, a posztindusztrializmus küszöbén álló társadalomban elavultnak tűnhetne a társadalmi élet szervezőelveként.”

E néhány kérdés csak utalásszerűen érintett pár témakört, amelyekkel az asszimiláció és a disszimiláció elméletének foglalkoznia kell.

Konklúzió

A közeljövőben valószínűleg a legtöbb társadalomban továbbra is az asszimilációs és disszimilációs folyamatok hatásával szembesülünk majd. A vegyes házasságok és az identitásváltások ellenére néhol, illetve a kiterjedt akkulturáció és integráció dacára majdnem mindenhol változatlanul fennmarad a szubkulturális csoportokat elválasztó határvonalak egy része, néhányan

pedig elsősorban továbbra is etnikai csoportjukra gondolnak majd, amikor azonosságuk értékelése kerül szóba.

Az emberi történelem e szakaszában ez mindenesetre nem asszimiláció vagy etnicitás, hanem asszimiláció és etnicitás kérdését veti fel. A paradoxont egy analógia segítségével írhatjuk le: az etnicitás olyan, mint a kőolaj. Termelése és felhasználása egy ideig fokozódhat, miközben a teljes mennyisége csökken. Az etnicitás ma sokkal jelentősebb társadalmi erő, mint egy nemzedékkel ezelőtt, annak ellenére, hogy az asszimilációs folyamatok sok társadalomban, sőt még a társadalmi választóvonalakon keresztül is közelebbi kapcsolatba hozták egymással a különböző csoportokat. Úgy vélem, hogy az előttünk álló időszakban az asszimilációs folyamatok erőteljes hatásával kell számolnunk; ugyanakkor az etnikai csoportok, ha kevésbé megkülönböztethetővé válnak is, továbbra is jelentős társadalmi erőt képviselnek majd.

Az etnicitás mint társadalmi tény jelentőségének csökkenése (néhány városi, értelmiségi csoportot kivéve) csak akkor következik be, ha az asszimiláció mértéke jócskán meghaladja majd a mostanit. Hogy visszatérjünk az analógiához: ha az olaj 90%-a is elfogyott már, a termelés és a felhasználás akkor is magas szinten maradhat. Ezen túlmenően csak találgatásokba bocsátkozhatunk afelől, hogy vajon az etnikai csoportokat, az új körülményekhez igazodva, feltörő, örökké megújuló forrásnak tekintsük-e, vagy idővel más társadalmi szervezetek váltják majd fel őket. Akárhogy is jelentkezzen ez a jövő nemzedékei számára, a társadalomtudósok feladata az, hogy az etnicitás jelentőségének okait és hatását vizsgálják, illetve az asszimiláció és az etnicitás erői között fennálló különböző egyensúlyi helyzetek következményeit feltárják.

Fordította: Keszei András

HIVATKOZÁSOK:

- Alba, R. D. 1976 Social assimilation among American Catholic national-origin groups. In *American Sociological Review* 41: 1030–46.
- Antonovsky, A. 1956 Towards a refinement of the „marginal man” concept. In *Social Forces* 35: 57–62.
- Barth, F. 1969 *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little, Brown.
- Blau, P. M. 1977 A macro-sociological theory of social structure. In *American Journal of Sociology* 83: 26–54.
- Breton, R. 1964 Institutional completeness of ethnic communities and the personal relations of immigrants. In *American Journal of Sociology* 70: 193–205.

- Caditz, J. 1976 Ethnic identification, interethnic contact, and belief in integration. In *Social Forces* 54: 632–45.
- Cohen, A. 1969 *Custom and Politics in Urban Africa: A Study of Hausa Migrants in Yoruba Towns*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Cohen, A. 1974 *Two-Dimensional Man*. Berkeley: University of California Press.
- Cohen, A. (ed.) 1974a *Urban Ethnicity*. London, Tavistock Publications.
- Cohen, S. M. 1977 Socio-economic determinants of interethnic marriage and friendship. In *Social Forces* 55: 997–1010.
- Despres, L. A. (ed.) 1975 *Ethnicity and Resource Competition in Plural Societies*. The Hague: Mouton Publishers
- Devos, G. and Romanucci-Ross, L. (eds) 1975 *Ethnic Identity*. Palo Alto, Calif.: Mayfield Publishing Co.
- Enloe, C. 1973 *Ethnic Conflict and Political Development*. Boston: Little, Brown.
- Epstein, A. L. 1978 *Ethos and Identity: Three Studies in Ethnicity*. London: Tavistock Publications.
- Francis, E. K. 1976 *Interethnic Relations: An Essay in Sociological Theory*. New York: Elsevier .
- Frisbie, W. P., Neidert, L. 1977 Inequality and the relative size of minority populations: a comparative analysis. In *American Journal of Sociology* 82: 1007–30.
- Furniv All, J. S. 1948 *Colonial Policy and Practice*. London: Cambridge University Press.
- Gambino, R. 1975 *Blood of My Blood: The Dilemma of the Italian Americans*. New York: Doubleday.
- Gans, H. J. 1979 Symbolic ethnicity: the future of ethnic groups and cultures in America. In *Ethnic and Racial Studies* 2: 1–20.
- Gist, N. P., Dworkin, A. G. 1972 *The Blending of Races*. New York : Wiley.
- Glazer, N., Moynihan, D. P. (eds) 1975 *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Gordon, M. M. 1964 *Assimilation in American Life*. New York: Oxford University
- Greeley, A. M. 1974 *Ethnicity in the United States*. New York: Wiley.
- Greeley, A. M. 1971 *Why Can't They Be Like Us*. New York: E. P. Dutton.
- Gregory, J. R. 1976 The modification of an interethnic boundary in Belize. In *American Ethnologist* 3: 683–708.
- Hallowell, A. I. 1963 American Indians, white and black: the phenomenon of transculturalization. In *Current Anthropology* 4: 510–31.
- Halsey, A. H. 1978 Ethnicity: a primordial bond? In *Ethnic and Racial Studies* 1: 124–8.
- Haug, M. J., Portes, A. 1979 The structural assimilation of recent Cuban and Mexican immigrants to the United States: the influence of individual and structural characteristics. Kézirat.

- Heard, J. N. 1973 *White into Red: A Study of the Assimilation of White Persons Captured by Indians*. Metuchen, NJ.: Scarecrow Press.
- Hechter, M. 1974 The political economy of ethnic change. In *American Journal of Sociology* 79: 1151–78.
- Johnston, B. V., Yoels, W. C. 1977 On linking cultural and structural models of ethnicity: a synthesis of Schooler and Yancy, Ericksen, and Juliani. In *American Journal of Sociology* 83: 729–36.
- Kuper, L. 1977 *The Pity of It All: Polarization of Racial and Ethnic Relations*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kuper, L., Smith, M. G. 1971 *Pluralism in Africa*. Berkeley: University of California Press.
- Leons, M. B. 1978 Race, ethnicity, and political mobilization in the Andes. In *American Ethnologist* 5: 484–94.
- Levine, R. 1973 *Culture, Behaviour, and Personality*. Boston: Aldine.
- Liebersohn, S. 1961 A societal theory of race and ethnic relations. In *American Sociological Review* 26: 902–10.
- Liebersohn, S., Dalto, G., Johnston, M. E. 1975 The course of mother-tongue diversity in nations. In *American Journal of Sociology* 81: 34–61.
- Murgúia, E. 1975 *Assimilation, Colonialism and the Mexican American People*. Austin: University of Texas Press.
- Nagata, J. A. 1974 What is a Malay? Situational selection of ethnic identity in a plural society. In *American Ethnologist* 1: 331–50.
- Nisbet, R. 1975 *Twilight of Authority*. New York: Oxford University Press.
- Noel, D. L. 1968 A theory of ethnic stratification. In *Social Problems* 16: 157–72.
- Novak, M. 1972 *The Rise of the Unmeltable Ethnics*. New York: Macmillan.
- Patterson, G. J. 1979 A critique of „the new ethnicity” In *American Anthropologist* 81: 103–5.
- Patterson, O. 1977 *Ethnic Chauvinism: The Reactionary Impulse*. New York: Stein and Day.
- Ramirez, M., III, Castaneda, A. 1974 *Cultural Democracy, Bicultural Development, and Education*. New York: Academic Press.
- Rex, J. 1973 *Race, Colonialism, and the City*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Richardson, A. 1974 *British Immigrants and Australia: A Psycho-Social Inquiry*. Canberra: Australian National University Press.
- Roy, P. 1962 The measurement of assimilation: the Spokane Indians. In *American Journal of Sociology* 67: 541–510.
- Schaefer, R. T. 1980 Racial endogamy in Great Britain: a cross-national perspective. In *Ethnic and Racial Studies* 3: 224–35.
- Schooler, C. 1976 Serfdom’s legacy: an ethnic continuum. In *American Journal of Sociology* 81: 1265–86.

- Simpson, G. E. 1968 „Assimilation.” *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: Macmillan and the Free Press. Vol. 1 : 438–44.
- Smock, D. R., Smock, A. C. 1975 *The Politics of Pluralism: A Comparative Study of Lebanon and Ghana*. New York: Elsevier.
- Solaún, M., Kronus, S. 1973 *Discrimination Without Violence: Miscegenation and Racial Conflict in Latin America*. New York: Wiley.
- Spicer, E. H. 1968 Acculturation. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: Macmillan and the Free Press. Vol. 1 : 21– 7.
- Stonequist, E. V. 1937 *The Marginal Man: A Study in Personality and Culture Conflict*. New York: Scribner.
- Taylor, R. L. 1979 Black ethnicity and the persistence of ethnogenesis. In *American Journal of Sociology* 84: 1401–23.
- Turner, J. H., Bonacich, E. 1980 Toward a composite theory of middle man minorities. In *Ethnicity* 7 : 144–58.
- Van den Berghe, P. 1970 *Race and Ethnicity: Essays in Comparative Sociology*. New York: Basic Books.
- White, L. C., Chadwick, B. A. 1972 Urban residence, assimilation, and identity of the Spokane Indians. Howard Bahr, Bruce A. Chadwick, and Robert C. Day (eds.) In *Native Americans Today: Sociological Perspectives*, New York: Harper and Row, pp. 239–49.
- Williams, R. M., Jr. 1977 *Mutual Accommodation: Ethnic Conflict and Cooperation*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Willie, C. V. 1975 *Oreo: A Perspective on Race and Marginal Men and Women*. Wakefield, Mass.: Parameter Press.
- Wilson, W. J. 1978 *The Declining Significance of Race: Blacks and Changing American Institutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wirth, L. 1945 The problem of minority groups. In (ed.) Ralph Linton *The Science of Man in the World Crisis*, New York: Columbia University Press, 347–72.
- Yancey, W. L., Ericksen, E. P., Juliani, R. N. 1976 Emergent ethnicity: a review and reformulation. In *American Sociological Review* 41: 391–402.
- Yinger, J. M. 1976 Ethnicity in complex societies: structural, cultural, and characterological factors. In *The Uses of Controversy in Sociology*, ed. Lewis Coser – Otto Larsen. New York: Free Press, 197–216.
- Yinger, J. M., Simpson, G. E. 1978 The integration of Americans of Indian descent. In *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 436: 137 –51.
- Young, C. 1976 *The Politics of Cultural Pluralism*. Madison: University of Wisconsin Press.